

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова
(повна назва вищого навчального закладу)

Кафедра всесвітньої історії

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор з науково-педагогічної роботи
проф. Хмарський В. М.

10/10/20

2021 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ІСТОРІЯ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ
В НОВИЙ ЧАС (модуль II)

рівень вищої освіти _____
(назва навчальної дисципліни) перший (бакалаврський)
(назва освітнього рівня)

Спеціальність _____
(цифр і назва спеціальності (тей)) 032 Історія та археологія

Інститут/факультет _____
(назва інституту, факультету) історії та філософії

2021–2024

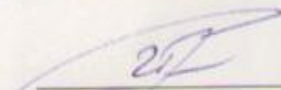
Робоча програма навчальної дисципліни «Історія країн Центральної та Східної Європи в новий час (Модуль II)»

Розробник: Ковальська Марина Сергіївна, к.і.н., доцент кафедри всесвітньої історії

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри всесвітньої історії

Протокол № 7 від "16" лютого 2021 р.

Завідувач кафедри

_____
(підпис)

(Гребцова І.С.)

(прізвище та ініціали)

Схвалено навчально-методичною комісією (НМК) факультету історії та філософії

Протокол № 5 від "23" лютого 2021 р.

Голова НМК

_____
(підпис)

(Ковальський С. В.)

(прізвище та ініціали)

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри всесвітньої історії

Протокол № ___ від. "___" _____ 2022 р.

Завідувач кафедри

_____
(підпис)

(_____)
(прізвище та ініціали)

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри всесвітньої історії

Протокол № ___ від. "___" _____ 2023 р.

Завідувач кафедри

_____
(підпис)

(_____)
(прізвище та ініціали)

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, спеціалізація, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
<p>Загальна кількість: кредитів – 5</p> <p>годин – 150</p> <p>залікових модулів – 2</p> <p>змістових модулів – 2</p> <p>ІНДЗ* – усна відповідь, письмова робота (вид завдання)</p>	<p>Галузь знань <u>03 Гуманітарні науки</u> (шифр і назва)</p> <p>Спеціальність <u>032 Історія та археологія</u> (код і назва)</p> <p>Спеціалізація (ї): <u>Археологія, етнологія та охорона культурної спадщини;</u> <u>Історія України в світовому контексті;</u> <u>Європейські студії</u> (назва)</p> <p>Рівень вищої освіти: <u>Перший (бакалаврський)</u></p>	Нормативна / за вибором (ВНЗ/студента)	
		Рік підготовки:	
		3-й	3-й
		Семестр	
		2-й	2-й
		Лекції	
		32 год.	
		Практичні, семінарські	
		28 год.	год.
		Лабораторні	
		год.	год.
		Самостійна робота	
		90 год.	
у т.ч. ІНДЗ*: 15 год.			
Форма підсумкового контролю: іспит			

* – за наявності

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета: ознайомити студентів з базовими проблемами розвитку країн Центральної та Східної Європи зазначеного часу, з роллю народів цих країн в світовій історії та їх внеском в світову культуру, показати висвітлення цих питань в джерелах та наукових працях.

Завдання: опрацювати основну джерельну базу і літературу по даній дисципліні, проаналізувати важливі економічні, соціальні, політичні, культурні події в країнах зазначеного регіону та визначити фактори, що впливали на їх розвиток, трансформацію та еволюцію, з'ясувати основні напрямки розвитку. Вивчення історії окремих держав чи регіонів, що виокремлюються за основними культурними рисами.

Процес вивчення дисципліни спрямований на формування елементів наступних **компетентностей:**

а) Системних (КС):

Здатність використовувати у фаховій діяльності знання з гуманітарних дисциплін, вміння аналізувати, оцінювати і прогнозувати політичні, економічні, культурні й соціальні події і явища (КС.05); постійне підвищення наукового рівня, розвиток загальнонаукового мислення (КС.06);

б) фахових загальних (КФЗ): здатність проводити наукову оцінку інформації, отриману з історичних джерел та наукової літератури зі спеціальності (КФЗ.03); володіння знаннями про етапи суспільного розвитку та еволюцію політичного устрою, про основні тенденції соціально-економічного розвитку (КФЗ.06)

в) спеціальних фахових (КФС):

на професійному рівні застосовувати навички з опрацювання історичних джерел, зокрема з проведення їх наукової критики (КФС.03); здатність розуміти та використовувати фахові знання основних історичних процесів (КФС.04); здатність використовувати фахові знання для вирішення практичних завдань в галузі суспільних наук, зокрема історії (КФС.05).

Очікувані результати навчання.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати:

- найважливіші джерела в межах курсу;
- історіографічний доробок з проблематики курсу;
- основні віхи соціальної, політичної та зовнішньополітичної історії країн Центральної та Східної Європи;
- важливі дати, події та процеси в історії країн Центральної та Східної Європи.

вміти:

- працювати з письмовими джерелами та науковою літературою з проблематики курсу;
- узагальнювати фактичний матеріал, набутий під час лекцій та самостійно опрацьованої літератури до курсу;
- здійснювати історичний аналіз явищ та процесів;
- ясно і логічно висловлювати свої думки як усно, так і письмово.

3. Зміст навчальної дисципліни

Змістовний модуль 1.

Західні та південні слов'яни у XIX ст. – напочатку XX ст.

Тема 1. Західні слов'яни у I половині XIX ст. Польські землі під пруським та австрійським пануванням. Політика Наполеона у польському питанні. Польські легіони. Герцогство Варшавське. Переділ польських земель на Віденському конгресі. Передумови розвитку капіталізму. Законодавство про селян. Розвиток промисловості. Розвиток польського національно-визвольного руху. Характер руху та його етапи. Царство Польське – центр національно-визвольного руху. Конституція 1815 р. Виникнення таємних організацій. Патріотичне товариство. Змова підхорунжих. Повстання 1830-1831 рр. Створення нової платформи боротьби. Демократичне товариство. Таємні організації на польських землях. «Селянський союз». І.Лелевель та Е.Дембовський – ідеологи національно-визвольного руху. Краківське повстання 1846 р. Польський національно-визвольний рух 1848 р. Результати національно-визвольного руху I половини XIX ст.

Чехія в період розкладу феодалізму та встановлення капіталізму. Реформи Йосифа II. Економічний розвиток. Промислова революція в чеських землях. Чеське національне відродження. Революційний та національний рух у Чехії у 1848-1849 рр. Буржуазні політичні течії. Петиційний опозиційний рух. Святовацлавські збори. Австрославизм чеської буржуазії. Слов'янський з'їзд. Празьке повстання. Аграрна реформа.

Тема 2. Південнослов'янські народи в період національного слов'янського відродження. Белградський пашалик на рубежі XVIII – XIX ст. Соціально-економічний розвиток й політичне положення. Перше сербське повстання 1804 – 1813 рр. Створення органів державної влади. Карагеоргій. Сербсько-російські відносини. Бухарестський мирний договір та його значення. Друге сербське повстання 1815 р. Мілош Обренович. Хатт-і-шерифи 1830 та 1833 рр. Боротьба за конституцію. Аграрний лад, розвиток ремесла і торгівлі. Внутрішня та зовнішня політика Михаїла Обреновича. Суспільний рух та політична боротьба у кінці 60-х – на початку 70-х рр. XIX ст. Омладіна. Конституція 1869 р. Революційно-демократичний рух. Живоїн Жуйович. Світозар Маркович. Сербсько-турецькі війни 1876-1878 рр. та визнання незалежності Сербії.

Розклад феодалізму та розвиток капіталістичних відносин в Болгарії. Соціальна структура населення. Вплив турецького гноблення на економіку Болгарії. Національно-визвольна боротьба болгарського народу. Визвольний рух у період російсько-турецьких війн. Церковна боротьба. Національно-визвольна боротьба 50-60-х рр. XIX ст., його основні напрямки. Г.Раковський. Болгарський революційний центральний комітет. В.Левський, Л.Каравелов. Зростання національно-визвольного руху у 70-х рр. Х.Ботев. Квітневе повстання 1876 р. Російсько-турецька війна 1877-1878 рр. та визволення Болгарії. Причини та хід війни. Результати війни. Сан-Стефанський договір та Берлінський трактат. Створення болгарського князівства.

Тема 3. Чеські землі у другій половині XIX – на початку XX ст. Чехія – промислова майстерня Австро-Угорщини. Поміщицьке господарство. Розшарування селян. Національна програма чеської буржуазії. Старочехи та младочехи. Політична боротьба у чеських землях 60—80-х рр. XIX ст. Боротьба за загальне виборче право у чеських землях у 90-і рр. XIX ст.

Робітничий рух у чеських землях у кінці 60-х – на початку 70-х рр. XIX ст. Створення соціал-демократичної партії та початок діяльності її місцевих організацій у чеських землях. Робітничий рух та соціал-демократія чеських земель у роки реакції. Пожвавлення робітничого руху у Чехії у 90-х рр. Розкол у соціалістичному русі. Чеські землі на початку XX ст. Соціально-економічні відносини. Робітничий рух та соціал-демократія на рубежі XIX-XX ст. Нові політичні партії у чеських землях. Перемога

загального виборчого права. Політична боротьба у чеських землях напередодні першої світової війни.

Тема 4. Польща у останній третині XIX – на початку XX ст. Польське повстання 1863-1864 рр. Зміни у політичному положенні, суспільному житті, соціально-економічному розвитку та польських земель після повстання 1863-1864 рр. Польська еміграція у другій половині 60-х – поч. 70-х рр. В.Врублевський. Початок робітничого руху. Перші польські соціалісти. Партія «Пролетаріат». Л.Варинський. Перші масові виступи польських робітників. Створення польської соціал-демократичної партії. Р.Люксембург. Створення Партії польських соціалістів (ППС). Початок розколу у робітничому русі. Об'єднання польських та литовських соціал-демократичних організацій та створення СДКПіЛ. Боротьба польського народу проти германізації. Визрівання революційної кризи у Королівстві Польському. Революція 1905-1907 рр. Польща напередодні першої світової війни.

Тема 5. Південні слов'яни в останні третині XIX ст. – на поч. XX ст. Соціально-економічний та політичний розвиток Сербії у кінці XIX – поч. XX ст. Розвиток капіталізму в сільському господарстві. Промисловість та торгівля. Зовнішня політика Сербії після Берлінського конгресу. Створення буржуазних партій. Проголошення Сербії королівством. Селянське повстання 1883 р. Загострення політичної кризи. «Приватний режим» Обреновічів. Державний переворот 1903 р. та його наслідки. Боснійська криза. Участь Сербії у Балканському союзі та Балканських війнах 1912-1913 рр.

Соціально-економічний та політичний розвиток Великого князівства Болгарії. Аграрний переворот. Розвиток сільського господарства. Розвиток промисловості. Політична боротьба у 1879 – 1885 рр. Тирнівська конституція. Східна Румелія у 1878-1885 рр. та її воз'єднання з Великим Болгарським князівством. Сербо-болгарська війна 1885 р. Політичний розвиток Болгарії у кінці XIX – початку XX ст. Проголошення повної незалежності. Балканські війни.

Змістовий модуль 2. Російська імперія у XIX ст. – на початку XX ст.

Тема 1. Соціально-економічний розвиток Російської імперії у першій половині XIX ст. Особливості соціально-економічного розвитку Російської імперії у I половині XIX ст. Розвиток сільського господарства в першій чверті XIX в. Соціальна структура населення. Категорії селянства, їх правовий статус і економічне становище. Селянська община і її соціальні функції. Зростання міст. Особливості станової структури міського населення. Прояви ознак розвитку капіталістичних відносин в промисловості та транспорті. Технічних новин в видобувній, металообробній, нафтової промисловості. Розвиток внутрішнього ринку і зовнішньої торгівлі. Криза феодально-кріпосницької системи в Росії, оцінка в працях істориків. Початок промислового перевороту в Росії: історіографія проблеми. Специфіка процесу первинного накопичення капіталу в Росії.

Тема 2. Внутрішня політика російського уряду в I половині XIX ст. Політична програма імператора Олександра I. Проблема реформ в урядовій політиці першої половини XIX ст. у висвітленні вітчизняних і зарубіжних дослідників. Реформування адміністративної системи, розробка проектів з селянського питання, реформування системи освіти у початковий період царювання Олександра I. Проекти реформ М.М. Сперанського. Основні напрямки діяльності уряду в 1815-1825 рр. Селянське питання: проекти скасування кріпацтва О.А. Аракчєєва і міністра фінансів О.Д. Гур'єва. Скасування кріпацтва в Естляндії, Курляндії, Ліфляндії. Діяльність О.А. Аракчєєва, створення військових поселень. Урядовий конституціоналізм. Конституція Царства Польського. Самоврядування в бессарабських землях. Основні положення проекту російської конституції М.Новосильцова, історична доля проекту. Посилення консервативних тенденцій в останні роки царювання Олександра I.

Постать імператора Миколи I в оцінці вітчизняних і зарубіжних істориків. Діяльність секретного комітету 6 грудня 1826 р. Бюрократизація державного управління; зростання відділень канцелярії його імператорської величності. Соціальна політика Миколи I. Діяльність секретних комітетів з селянського питання. П.Д. Кисельов і реформа державних селян. Фінансова реформа Є.Ф. Канкріна. Політика уряду у галузі освіти і цензури. Національна політика уряду. Придушення польського повстання 1830-1831 рр. Українське питання.

Тема 3. Зовнішня політика Росії у I половині XIX ст. Особливості міжнародної ситуації першого десятиріччя XIX ст. Міжнародне становище Росії на початку XIX ст. Основні напрямки зовнішньої політики Росії. Участь Росії у III і IV наполеонівських коаліціях. Тільзитський мирний договір та його наслідки. Російсько-шведська війна. Утворення Великого Князівства Фінляндського. Східний напрямок у зовнішній політиці Росії: входження Грузії до складу Російської імперії. Російсько-іранська війна 1804-1813 рр., умови Гюлістанського мирного договору. Російсько-турецька війна 1806-1812 рр., Бухарестський мир. Зміцнення позицій Росії у Закавказзі та Бессарабії. Вторгнення наполеонівських військ в Росію у 1812 р., акордонні походи російської армії 1813-1814 рр. Віденський конгрес. Утворення Священного союзу. Посилення реакції у Європі. Російська дипломатія на міжнародних європейських конгресах.

Основні напрямки зовнішньої політики Росії II чверті XIX ст. Східне питання у зовнішній політиці Росії. Російсько-іранська війна 1826 - 1828 рр. Туркманчайський мирний договір. Російсько-турецька війна 1828-1829 рр. Адріанопольський мирний трактат. Народи Кавказу в I половині XIX ст. Російський царизм і європейський визвольний рух. Росія в системі міжнародних відносин початку 50-х рр. XIX ст. Росія напередодні та у роки Кримської (Східної) війни.

Тема 4. Суспільно-політичний рух I половині XIX ст. Особливості та основні напрямки суспільно-політичного руху в Росії у I чверті XIX ст. Перші декабристські організації: склад учасників, діяльність. Союз порятунку, Союз благоденства і його програмний документ "Зелена книга". Заснування Південного і Північного товариства декабристів. Особливості соціального складу і програмних положень Товариства об'єднаних слов'ян. Конституція М. Муравйова. "Руська правда" П. Пестеля. Підготовка і план виступу. Повстання 14 грудня 1825 р. Повстання Чернігівського полку. Причини поразки декабристів.

Наростання антикріпосницького руху в країні у II чверті XIX ст. Політичний та суспільний рух в Росії в II чверті XIX ст. Питання про шляхи розвитку Росії в суспільній думці 30-40-х рр. XIX ст. Формування основних ідейних напрямків російської суспільної думки. Розвиток офіційної ідеології. С.С. Уваров і теорія офіційної народності. Становлення ліберального напрямку в суспільній думці Російської імперії. Заснування і діяльність гуртка західників. Т.М. Грановський. Особливості соціального складу західників. Філософські, соціально-економічні і історичні погляди західників. Формування і діяльність гуртка слов'янофілів. Теоретики слов'янофільського руху: О. Хомяков, І. Киреевський, К. Аксаков. Історико-філософська концепція слов'янофілів. Політична програма західників і слов'янофілів; її схожість і відмінності.

Становлення радикального напрямку суспільної думки. Поширення ідей західноєвропейського утопічного соціалізму в Росії. Формування ідей російського утопічного соціалізму. Гуртки петрашевців: заснування, ідеологія і діяльність. Формування радикально-демократичної ідеології: В.Г. Белінський, О.І. Герцен, М.Г. Чернишевський, Т.Г. Шевченко. Революційна демократія в період підготовки селянської реформи.

Тема 5. Внутрішня політика самодержавства часів Олександра II, реформи 60-х-70-х рр. XIX ст. Основні напрямки та етапи внутрішньої політики російського уряду другої половини XIX ст. Імператор Олександр II. Соціально-економічні передумови падіння кріпосного права. Активізація суспільно-політичної думки та соціального руху

напередодні реформи. Підготовка реформи, проекти скасування кріпосного права, Секретні комітети, Редакційні комісії „Маніфест” та „Положення...” 19 лютого 1861 р. Основні положення, зміст, буржуазний характер реформи 1861 р.: зміна правового стану селян; селянські наділи та повинності; особливості викупу та викупної операції. Стан державних та удільних селян. Селянський рух у перші роки проведення реформи. Історичне значення скасування кріпосного права.

Буржуазні реформи 1863-1874 рр.: причини, підготовка. Реорганізація місцевого управління: земська (1864), міська (1870) реформи, основні зміни системи управління на місцях. Судова реформа (1874), нові явища та обмежений характер реформи. Військова реформа, значення закону 1874 р. про всестанову військову повинність. Фінансова політика царату у II половині XIX ст. Фінансові реформи. Загальний зміст реформи у сфері освіти. „Статути” та „Положення” про освіту 60-х років XIX ст. Політика уряду щодо преси, друку. Буржуазний характер реформ, особливості реалізації, станові обмеження та історичне значення.

Тема 6. Особливості соціально-економічного та політичного розвитку Росії у пореформений час (1861-середина 90-х рр. XIX ст.). Загальна характеристика стану економіки та соціальної структури пореформеного періоду. Особливості розвитку капіталізму в Росії. Стан аграрного питання, два шляхи аграрної еволюції у пореформений період (пруський та американський). Особливості розвитку капіталізму в поміщицьких та селянських господарствах. Промисловість та транспорт у пореформений період. Завершення промислового перевороту, розвиток капіталізму, феодалні пережитки у соціально-економічній сфері. Особливості формування пролетаріату та буржуазії. Розвиток капіталістичної промисловості. Транспорт та торгівля. Головні підсумки соціально-економічного розвитку у пореформений період.

Політична ситуація на межі 70-80-х рр. Урядова реакція 80-90-х рр. XIX ст. Прихід до влади та особливості правління Олександра III. Криза урядової політики. „Маніфест” та „Положення” 1881 р. Контрреформи 1882-93 рр. Зміни в системі місцевого управління, обмеження самоврядування законами 1889 р., 1890 р., 1892 р. Політика уряду в галузі культури і освіти, циркуляр „про кухарчиних дітей” 1887 р., новий університетський Статут, ліквідування автономії університетів. Посилення цензури. Особливості національно-колоніальної політики царизму. Прихід до влади Миколи II.

Тема 7. Суспільно-політичні рухи у II половині XIX ст.

Загальна характеристика суспільно-політичного руху у II пол. XIX ст. Ліберали, консерватори, радикали. Причини та основні прояви поживлення суспільно-політичного руху у II половині XIX ст. Зріст демократичного та селянського руху у 1860-ті роки. „60-десятники.” Револьюційне народництво 70-х років: соціальне коріння, ідеологічна доктрина, основні напрямки, видатні діячі. „Ходіння в народ”, „Земля і воля”. Розкол народницького руху: „Народна воля”, „Чорний переділ”. Початок політичного терору в Росії. Вбивство Олександра II.

Перші робітничі політичні організації в Росії «Південно-російський союз робітників» (1875), «Північний союз руських робітників» (1878-1880). Утворення російської секції I Інтернаціоналу. Критика Г.В.Плехановим ідеології народництва. Зародження та особливості розповсюдження марксизму в Росії. Діяльність групи «Визволення праці» (1883-1903). Перші марксистські гуртки в Росії. Початок діяльності В.І.Леніна. „Союз боротьби за звільнення робітничого класу” (1895).

Тема 8. Соціально-економічний та політичний розвиток Росії на початку XX ст. Перша російська революція 1905-1907 рр. Промислове піднесення у 90-х рр. XIX ст. Особливості російського варіанту монополістичного капіталізму (імперіалізму). Економічна криза 1900-1903 рр. Проникнення капіталістичних виробничих відносин у сільське господарство, зріст товарно-грошових відносин. Розвиток внутрішньої та міжнародної торгівлі. Економічна та фінансова політика уряду. Зміни у соціальної структури Росії.

Особливості внутрішньої політики Миколи II та його політичного оточення. Урядовий консерватизм, політика „поліцейського соціалізму”. Причини зростання революційної активності на початку XX ст. Соціально-політична боротьба в Російській імперії на початку XX ст. Поява перших політичних партій в Росії. Утворення марксистської партії в Росії. РСДРП, більшовики, меншовики. Ліберальна альтернатива політичного розвитку Росії на початку XX ст.

Початок I російської революції, її етапи, своєрідність. Ставлення різних верств населення та партій до революції. Розвиток революційних подій навесні та влітку 1905 р. Всеросійський жовтневий політичний страйк. Маніфест 17 жовтня 1905 р. „Про удосконалення державного ладу”, його історичне значення. Зміни в політичній системі, поява нових партій. I-II Державні Думи: політичний склад, еволюція, діяльність. Аграрне питання в період революції. П.А. Століпін та його реформи. Грудневе збройне повстання в Москві, революційні події у 1906-1907 рр. Відступ революції. Третьочервневий державний переворот. Причини поразки та історичне значення Першої російської революції.

Тема 9. Внутрішнє становище Росії міжреволюційний період, третьочервнева монархія. Третьочервнева монархія та її суть. Особливості внутрішньої політики у міжреволюційний період. Склад та діяльність III-IV Державних Дум. Основні напрямки внутрішньої політики у міжреволюційний період. Початок реалізації та наслідки столипінської реформи. Політичні дебати у Думі, російський парламентаризм початку XX ст. „Распутинщина.” Активізація антиурядових виступів робітничого руху в 1910-1914 рр., зріст робітничого руху після розстрілу на Ленських золотокопнях 1912 р., поживлення діяльності різних політичних партій країни, створення Прогресивного блоку. Наростання загальнонаціональної кризи наприкінці 1916 - початку 1917 р.

Соціально-економічні, політичні причини Лютневої буржуазно-демократичної революції 1917 р. Діяльність Державної Думи, урядові спроби зупинити революцію. Проблеми періодизації революційних подій 1917 р. Політична демонстрація в Петрограді 23 лютого 1917 р., переростання її у загальний політичний страйк. Лютнева буржуазно-демократична революція 1917 р. Підписання Миколою II Маніфесту про зречення від влади. Формування Тимчасового уряду та Петроградської Ради робітничих та солдатських депутатів, двовладдя. Історичне значення революції.

Тема 10. Зовнішня політика Росії у II половині XIX – на початку XX ст. Зміни міжнародного становища Росії після Кримської війни та боротьба російської дипломатії за перегляд Паризького трактату. Союз трьох імператорів (1873). Росія та близькосхідна криза середини 70-х років XIX ст. Російсько-турецька війна (1877-78) Сан-Стефанський прелімінарний договір та Берлінський конгрес. Міжнародне становище і основні напрямки зовнішньої політики Росії 80-х - на початку 90-х рр. XIX ст. Договір Росії та Англії про зони впливу в Азії (1885). «Договір перестраховки» Росії та Німеччини (1887). Оформлення франко-російського союзу 1891-1893 рр. Договір Росії та Великобританії 1895 р. Завоювання Росією Середньої Азії у 1864-85 рр. Далекосхідна політика Росії, її взаємовідносини з Китаєм та Японією. Міжнародне становище Росії в кінці XIX - на початку XX ст. Основні напрямки та завдання її зовнішньої політики. Російсько-японська війна. Портсмутський мир, зміни у розстановці сил на міжнародній арені. Зовнішня політика Росії в 1906-14 рр. Росія та Балканські кризи 1908-13 рр. Причини та початок I світової війни, вступ Росії у війну. Росія у I світовій війні. Вихід Росії із війни.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин									
	Денна форма					Заочна форма				
	Усього	у тому числі				Усього	у тому числі			
		л	п	Лаб	ср		л	п	лаб	ср
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Змістовний модуль 1.										
Західні та південні слов'яни у ХІХ ст. – на початку ХХ ст.										
Тема 1. Західні слов'яни у І половині ХІХ ст.	11	3	2		6					-
Тема 2. Південнослов'янські народи в період національного слов'янського відродження.	11	3	2		6					
Тема 3. Чеські землі у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст.	10	2	2		6					
Тема 4. Польща у останній третині ХІХ – на початку ХХ ст.	10	2	2		6					
Тема 5. Південні слов'яни в останній третині ХІХ ст. – на поч. ХХ ст.	10	2	2		6					
Усього годин за 1 модуль	52	12	10		30					
Змістовий модуль 2. Російська імперія у ХІХ ст. – на початку ХХ ст.										
Тема 1. Соціально-економічний розвиток Російської імперії у першій половині ХІХ ст.		2			6					
Тема 2. Внутрішня політика російського уряду в І половині ХІХ ст.		2			6					
Тема 3. Зовнішня політика Росії у першій половині ХІХ ст.		2			6					
Тема 4. Суспільно-політичний рух І половині ХІХ ст.		2			6					
Тема 5. Внутрішня політика самодержавства часів Олександра ІІ, реформи 60-х–70-х рр. ХІХ ст.		2			6					
Тема 6. Особливості соціально-економічного та політичного розвитку		2			6					

Росії у пореформений час (1861-середина 90-х рр. XIX ст.)									
Тема 7. Суспільно-політичні рухи у II половині XIX ст.		2			6				
Тема 8. Соціально-економічний та політичний розвиток Росії на початку XX ст. Перша російська революція 1905-1907 рр.		2			6				
Тема 9. Внутрішнє становище Росії міжреволюційний період, третьочервнева монархія.		2			6				
Тема 10. Зовнішня політика Росії у II половині XIX – на початку XX ст.		2			6				
Усього годин за 2 модуль	98	20	18		60				
Усього годин	150	32	28		90				

5. Теми семінарських занять

Семінарські заняття навчальним планом не передбаченні

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин на д/в	Кількість годин на з/в
Змістовний модуль 1. Західні та південні слов'яни у XIX ст. – напочатку XX ст.			
1	Визвольна боротьба польського народу в останній третині XVIII – другій третині XIX ст.	2	-
2	Національне Відродження у слов'ян Австрійської імперії	2	-
3	Болгарське національне Відродження	2	-
4	Міжнародні відносини на Балканах наприкінці XIX - на початку XX ст.	4	-
5	За ЗМ 1	10	
Змістовний модуль 2. Російська імперія у XIX ст. – на початку XX ст.			
6	Тема 1. Суспільно-політичний та революційний рух I половині XIX ст. Російської імперії.	4	-
7	Тема 2. Зовнішня політика Росії у першій половині XIX ст.	2	
8	Тема 3. Буржуазні реформи 60-70-х років XIX ст. Особливості пореформеного розвитку Російської імперії.	4	
9	Тема 4. Ліберальна думка та революційний рух у II половині XIX ст.	2	
10	Тема 5. Росія на початку XX ст. Революція 1905-1907 рр.	2	
11	Тема 6. Третьочервнева монархія (1907-1917 рр.) Лютнева	2	

	революція 1917 р.		
12	Тема 7. Зовнішня політика Росії у II половині XIX – початку XX.	2	
13	За ЗМ 2	18	
14	Разом	28	

7. Теми лабораторних занять

Лабораторні заняття навчальним планом не передбаченні

8. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин на д/в	Кількість годин на з/в
Змістовий модуль 1. Західні та південні слов'яни у XIX ст. – напочатку XX ст.			
1	Тема 1. Західні слов'яни у I половині XIX ст. [1; 2]	6	
2	Тема 2. Південнослов'янські народи в період національного слов'янського відродження. [1; 2]	6	
3	Тема 3. Чеські землі у другій половині XIX – на початку XX ст. [1; 2]	6	
4	Тема 4. Польща у останній третині XIX – на початку XX ст. [1; 2]	6	
5	Тема 5. Південні слов'яни в останній третині XIX ст. – на поч. XX ст. [1; 2]	6	
	За ЗМ 1	30	
Змістовий модуль 2. Російська імперія у XIX ст. – на початку XX ст.			
6	Тема 1. Соціально-економічний розвиток Російської імперії у першій половині XIX ст. [1; 2]	6	
7	Тема 2. Внутрішня політика російського уряду в I половині XIX ст. [1; 2]	6	
8	Тема 3. Зовнішня політика Росії у першій половині XIX ст. [1; 2]	6	
9	Тема 4. Суспільно-політичний рух I половині XIX ст.	6	
10	Тема 5. Внутрішня політика самодержавства часів Олександра II, реформи 60-х–70-х рр. XIX ст. [1; 2]	6	
11	Тема 6. Особливості соціально-економічного та політичного розвитку Росії у пореформений час (1861-середина 90-х рр. XIX ст.). [1; 2]	6	
12	Тема 7. Суспільно-політичні рухи у II половині XIX ст. [1; 2]	6	
13	Тема 8. Соціально-економічний та політичний розвиток Росії на початку XX ст. Перша російська революція 1905-1907 рр. [1; 2]	6	
14	Тема 9. Внутрішнє становище Росії в міжреволюційний період, третьочервнева монархія. [1; 2]	6	
15	Тема 10. Зовнішня політика Росії у II половині XIX – на початку XX ст. [1; 2]	6	
	За ЗМ 2	60	
	Разом	90	

До самостійної роботи відноситься:

[1]– підготовка до лекцій, практичних занять;

[2] – вивчення опублікованих джерел та дослідницької літератури поза тематикою практичних занять (див. "Додаткова література")

9. Індивідуальне навчально-дослідне завдання

За змістовним модулем 1: охарактеризувати: (усна відповідь)

1. Життя та діяльність Петра II Негоша (1813-51)
2. Життя та діяльність Вука Караджича (1787-1864)
3. Життя та діяльність Юзефа-Ігнація Крашевського (1812-1887)
4. Життя та діяльність Фредеріка Шопена (1810-49)
5. Життя та діяльність Павла-Йозефа Шафарика (1795-1861)
6. Життя та діяльність Адама Міцкевича (1798-1855)
7. Життя та діяльність Станіслава Монюшко (1819-72)
8. Життя та діяльність Алека Константинова (1863-97)
9. Життя та діяльність Антоніна Дворжака (1841-1904)
10. Життя та діяльність Христа Ботєва (1848-76)
11. Життя та діяльність Сатоплука Чеха (1846-1908)
12. Життя та діяльність Болеслава Пруса (1847-1912)
13. Життя та діяльність Яна Матейки (1838-93)
14. Життя та діяльність Бедржиха Сметани (1824-84)
15. Життя та діяльність Елоїзи Ожешко (1841-1910)
16. Життя та діяльність Яна Неруди (1834-91)
17. Життя та діяльність Генріка Сенкевича(1846-1916)
18. Життя та діяльність Браніслава Нушича(1864-1938)
19. Життя та діяльність Карела Чапека(1890-1938)
20. Життя та діяльність Ярослава Гашека(1883-1923)
21. Життя та діяльність Івана Вазова(1850-1921)

Інші види індивідуальної роботи

Крім того, індивідуальна робота здійснюється в формі консультацій з приводу виконання студентами письмових та усних завдань за темами передбаченими програмою семінарських занять.

10. Методи навчання

Пояснювально-ілюстративний метод: полягає в лекційному курсі, як традиційно основному методові передачі знань щодо історії країн Центральної та Східної Європи.

Репродуктивний метод. Студент на практичних заняттях відтворюють знання, отримані на лекціях та в ході самостійної роботи.

Метод проблемного викладення. Тематика практичних занять має проблемну складову.

Евристичний метод. В ході самостійної роботи студент відшукує в навчальній та науковій літературі факти з необхідної тематики.

Дослідницький метод. Використовується на практичних заняттях при роботі з джерелами. Може бути залучений також в ході виконання ІНДЗ.

11. Методи контролю

- опитування студентів на практичних заняттях;
- контроль знань з кожного змістового модуля;
- ІНДЗ;
- співбесіда за матеріалом додаткової літератури;
- усний іспит для студентів, які не набрали достатньої кількості балів до задовільної оцінки.

12. Питання для підсумкового контролю

1. Герцогство Варшавське. Переділ польських земель на Віденському конгресі.
2. Польща під владою Росії в 1815-1830 рр. Суспільно-економічний розвиток. Конституція 1815 р.
3. Повстання 1830-1831 рр. в Царстві Польському. Причини, характер та рушійні сили. Ідеологи національно-визвольного руху
4. Повстання 1863 – 1864 рр. в Царстві Польському. Причини, характер, рушійні сили, наслідки. Польська еміграція у другій половині 60-х – поч. 70-х рр. В.Врублевський.
5. Економічний розвиток та соціально-політичні зміни в Польщі у 1865 – 1914 рр.
6. Соціально-економічний розвиток болгарських земель (кінець XVIII – друга третина XIX ст.).
7. Чехія в період розкладу феодалізму та встановлення капіталізму. Реформи Йосифа II.
8. Чеське національне відродження. Революційний та національний рух у Чехії у 1848-1849 рр.
9. Соціально-економічний розвиток й політичне положення Сербії. Перше сербське повстання 1804 – 1813 рр. Карагеоргій.
10. Сербсько-російські відносини. Бухарестський мирний договір та його значення.
11. Друге сербське повстання 1815 р. Мілош Обренович. Михайл Обренович.
12. Суспільний рух та політична боротьба у кінці 60-х – на початку 70-х рр. XIX ст. Омладіна. Конституція 1869 р.
13. Сербсько-турецькі війни 1876-1878 рр. та визнання незалежності Сербії.
14. Соціально-економічний та політичний розвиток Сербії у кінці XIX – поч. XX ст. Державний переворот 1903 р. та його наслідки.
15. Боснійська криза. Участь Сербії у Балканському союзі та Балканських війнах 1912-1913 рр.
16. Соціально-економічний розвиток Болгарії в I половині XIX ст.
17. Національно-визвольна боротьба болгарського народу в I половині-середині XIX ст. Г.Раковський.
18. Болгарський революційний центральний комітет. В.Левський, Л.Каравелов. Х.Ботев. Квітневе повстання 1876 р.
19. Російсько-турецька війна 1877-1878 рр. та визволення Болгарії. Сан-Стефанський договір та Берлінський трактат.
20. Соціально-економічний розвиток чеських земель у другій половині XIX – на початку XX ст.
21. Національна програма чеської буржуазії. Старочехи та младочехи.
22. Робітничий рух у чеських землях у кінці 60-х – на початку 70-х рр. XIX ст. Створення соціал-демократичної партії.
23. Чеські землі на початку XX ст. Соціально-економічні відносини. Нові політичні партії.
24. Сербія напередодні I світової війни.
25. Початок робітничого руху. Перші польські соціалісти. Партія «Пролетаріат».
26. Створення польської соціал-демократичної партії. Р.Люксембург. Створення Партії польських соціалістів (ППС).
27. Боротьба польського народу проти германізації. Польща напередодні першої світової війни.
28. Політична боротьба у 1879 – 1885 рр. Тирнівська конституція.
29. Східна Румелія у 1878-1885 рр. Сербо-болгарська війна 1885 р.
30. Політичний розвиток Болгарії у кінці XIX – початку XX ст. Проголошення повної незалежності.

31. Соціально-економічний розвиток Російської імперії у першій половині XIX ст.
32. Внутрішня політика російського уряду в I чверті XIX ст. Олександр І. М.М. Сперанський.
33. Внутрішня політика російського уряду в II чверті XIX ст. Постать імператора Миколи І в оцінці вітчизняних і зарубіжних істориків.
34. Європейський напрямок зовнішньої політики Росії у I чверті XIX ст.
35. Східний напрямок у зовнішній політиці Росії у I чверті XIX ст.
36. Східне питання у зовнішній політиці Росії II чверті XIX ст.
37. Російський царизм і європейський визвольний рух у I половині XIX ст.
38. Російська імперія напередодні та у роки Кримської (Східної) війни.
39. Рух декабристів. Конституція М. Муравйова. "Руська правда" П. Пестеля.
40. Повстання 14 грудня 1825 р. Повстання Чернігівського полку. Причини поразки та історичне значення руху декабристів.
41. Політичний та суспільний рух в Росії в II чверті XIX ст. Розвиток офіційної ідеології. Ідеологія західників та слов'янофілів.
42. Становлення радикального напрямку суспільної думки Російської імперії у II чверті XIX ст. В.Г. Белінський, О.І. Герцен, М.Г. Чернишевський, Т.Г. Шевченко.
43. Російський утопічний соціалізм. Ідеологія «селянського соціалізму» О.І. Герцена. Гуртки петрашевців: заснування, ідеологія і діяльність.
44. Скасування кріпосного права. Основні положення, зміст, характер реформи 1861 р.
45. Буржуазні реформи 1863-1874 рр.
46. Особливості соціально-економічного розвитку Росії у пореформений час (1861-середина 90-х рр. XIX ст.).
47. Урядова реакція 80-90-х рр. XIX ст. Правління Олександра III. Контрреформи.
48. Революційне народництво 60-70-х років XIX ст.: соціальне коріння, ідеологічна доктрина, основні напрямки, видатні діячі. "Народна воля", "Чорний переділ".
49. Перші робітничі політичні організації в Росії «Південно-російський союз робітників» (1875), «Північний союз руських робітників» (1878-1880).
50. Розповсюдження марксизму в Росії в 80-90-ті роки XIX ст.
51. Соціально-економічний та політичний розвиток Росії на початку XX ст. Перші політичні партії в Росії.
52. Перша російська революція 1905-1907 рр.
53. П.А. Століпін та його реформи.
54. Третьочервнева монархія та її суть. Особливості внутрішньої політики у міжреволюційний період. Склад та діяльність III-IV Державних Дум.
55. Лютнева буржуазно-демократична революція 1917 р. Повалення самодержавства.
56. Зміни міжнародного становища Росії після Кримської війни та боротьба російської дипломатії за перегляд Паризького трактату.
57. Росія та близькосхідна криза середини 70-х років XIX ст. Російсько-турецька війна (1877-78)
58. Міжнародне становище і основні напрямки зовнішньої політики Росії 80-х - на початку 90-х рр. XIX ст. Формування військово-політичних блоків.
59. Далекосхідна політика Росії, її взаємовідносини з Китаєм та Японією. Російсько-японська війна.
60. Росія та Балканські кризи. I світова війна.

13. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточний контроль		Модульний контроль 1	Модульний контроль 2	ІНДЗ	Підсумковий контроль	Сума балів
Змістовий модуль 1	Змістовий модуль 2					

10	10	20	20	20	20	100
----	----	----	----	----	----	-----

Підсумковий модульний контроль коригує оцінку в межах одного балу за національною шкалою.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90-100	A	відмінно	зараховано
85-89	B	добре	
75-84	C		
70-74	D		
60-69	E	задовільно	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

13. Методичне забезпечення

1. Гребцова І. С. Методичні рекомендації студентам історичного факультету з вивчення курсу історії Росії (перша половина XIX ст.). – Одеса, 2004.
2. Гребцова І.С., Мілевич С.В. Методичний посібник з курсу історії Росії (XIX – початок XX ст.). – Одеса, 2013.
3. Цвіркун О.Ф. Методичні вказівки та тематика практичних занять з історії південних та західних слов'ян (середні віки та новий час). – Одеса, 2001.
4. Опорні конспекти лекцій, ілюстровані матеріали (схеми, таблиці тощо).

14. Рекомендована література

Основна

Підручники

1. Деревянко А.Н. История России с древнейших времен до нач. XXI в.– М., 2002.
2. История России с древнейших времен до начала XXI века./Под редакцией А.Н. Сахарова. – М., 2007 – С. 5 - 250.
3. История России XIX- начала XX в. / Под ред. Федорова В.А. Изд.2-е, испр., доп. – М., 2006.
4. История южных и западных славян. - М., 2001. - Т.1.
5. Киселев А.Ф., Щагин Э.М. Новейшая история. XX век. Учебник для студентов ВУЗов. В 2-х тт. – Т. I. – М., 1999.
6. Яровий В.І. Історія південних та західних слов'ян. – К., 2001. – Т.2.

Джерела

1. Освободительное движение и общественная мысль в России XIX в. (для семинарских и практических занятий). - М., 1991.

2. Освобождение Болгарии от турецкого ига: Документы. Т. 1 - 2. - М., 1961-1967.
3. Открытый архив: справочник опубликованных документов по истории России. – М., 1999.
4. Российское законодательство X-XX веков: В 9-ти т. – М.: Юридическая литература. – Т. 5.
5. Россия и национально-освободительная борьба на Балканах: 1875-1878: Сб. док. - М., 1978.
6. Сборник документов по истории СССР для семинарских и практических занятий: Период капитализма: Вторая половина XIX в. - М., 1975.
7. Хрестоматия по истории России с древнейших времен до наших дней/Сост. А.С.Орлов и др.– М., 1999
8. Хрестоматия по истории СССР.1900-конец 1930-х гг.: Пос.для учит. - М., 1988.
9. Хрестоматия по истории СССР: 1861-1917. - М., 1970.
10. Хрестоматия по истории южных и западных славян. – Т.1. – Минск, 1987; Т.2. – Минск, 1989.

Допоміжна

З усього курсу

1. Бардах Ю., Лесподорский Б., Пиетрчак М. История государства и права Польши. - М., 1980.
2. Бабенко И.М. История реформ в России (1894-1917). – М., 2000.
3. Будницкий О. Терроризм в российском освободительном движении. – М., 2000.
4. Ванечек В. История государства и права Чехословакии. - М., 1981.
5. Варшавчик М.Я. Особливості політичного розвитку Росії наприкінці XIX ст. //Український історичний журнал - 1991. - № 7
6. Волковинець В.М., Левенець Ю.А. П.А.Столипін: життя та державна діяльність//Український історичний журнал. - 1991. - № 2,4, 8-9, 11.
7. Гросул В.Я. Русский консерватизм XIX ст. Идеология и практика.– М., 2000
8. Гуса В. История Чехословакии. - Прага, 1963.
9. Емец В.А. Очерки внешней политики России. 1914 - 1917. - М., 1977.
10. Зашкільняк Л.О., Крикун М.Г. Історія Польщі. Від найдавніших часів до наших днів. - Львів, 2002.
11. Исаев И.А. История государства и права России. – М., 2001.
12. Историческая память и формы её воплощения / Отв. ред. сер. д.и.н. Е. А. Мельникова. — М., 2003.
13. История Болгария. В 2-х тт. - М., 1954-1955.
14. История на България: в 14 т. - София, 1981-1991. - Т.2-7.
15. История Польши. В 3-х тт. - М., 1955-1958.
16. История России. Россия в мировой цивилизации. Уч. Пособие. – М.,1997.
17. История Чехословакии. В 3-х тт. М., 1956-1961.
18. История Югославии. В 2-х тт. -М., 1963.
19. Казьмирчук Г., Латиш Ю. Українське декабристознавство. – Київ – Черкаси, 2002.
20. Краткая история Болгарии. С древнейших времен до наших дней. - М., 1987.
21. Краткая история Польши. С древнейших времен до наших дней. - М., 1993.
22. Краткая история Чехословакии. С древнейших времен до наших дней. - М., 1988.
23. Криль М.М. Історія Словаччини. – Львів, 2006.
24. Плимак Е.Г. Драма российских реформ и революций (сравнительно-политический анализ). – М., 2000.
25. Российская дипломатия в портретах. - М., 1992.
26. Российские реформаторы XIX – начала XX в. – М., 1995.
27. Русский либерализм: исторические судьбы и перспективы. – М., 1999.

28. Русско-турецкая война 1877-1878 гг. - М., 1977.
29. Рызванов Р.З. Дело имама Шамиля. – Махачкала, 1992.
30. Тымовский М., Кеневич Я., Хольцер Е. История Польши. - М., 2004.
31. Фрейдзон В.И. История Хорватии: Краткий очерк с древнейших времен до образования республики (1991 г.). - СПб., 2001.
32. Чорній В.П. Історія Болгарії. - Львів, 2007.
33. Шанин Т. Революция как момент истины. Россия в 1905-1907 гг.; 1917-1922 гг. Пер. с англ. – М., 1997.

За змістовим модулем 1.

Південні та західні слов'яни у середньовіччі та в ранній новий час.

Джерела

1. Ботев Х. Избранное. М., 1976.
2. Внешняя политика России и начала XX века. Документы российского МИДа. Серия 1, 2. М., 1960-1985.
3. Восстание 1863 г. и русско-польские революционные связи 60-х гг.: Сб. статей и материалов. М., 1960.
4. Гешов И.Е. Балканский союз. Воспоминания и документы. Птг., 1915.
5. Избранные произведения болгарских революционных демократов. М., 1989.
6. Избранные произведения прогрессивных польских мыслителей. М.-Л., 1956-1958. Т.1-3.
7. Конституции и законодательные акты буржуазных государств XVIII-XIX в. М., 1957.
8. Крестьяне и крестьянский вопрос в восстании 1863 г. Материалы и документы. М., 1962.
9. Мамонтов Н.П. С болгарскими войсками от Балкан до Чаталджи. М., 1913.
10. Международные отношения в эпоху империализма: Документы из архивов царского и временного правительств. Серия 2. М., Л., 1934-1938.
11. Освобождение Болгарии от турецкого ига: Документы. М., 1961-1967. Т.1-3.
12. Павлович П. Авантюры русского царизма в Болгарии. Сборник документов. М., 1935.
13. Паисий Хилендарски История славенобългарска. (любое издание).
14. Пиленко А. Около болгарской войны. СПб., 1913.
15. Родник златоструйный. Памятники болгарской литературы IX-XVIII вв. М., 1990.
16. Россия и национально-освободительная борьба на Балканах: 1875-1878: Сб. док. - М., 1978.
17. Сборник договоров России с другими государствами. Б.м., 1952. С.144-210.
18. Хрестоматия памятников феодального государства и права. М., 1961.
19. Хрестоматия по истории международных отношений. Вып.1. М., 1963.
20. Хрестоматия по истории южных и западных славян. Минск, 1987. Т.2.
21. Хрестоматия по новой истории. М., 1965. Т.1.
22. Хрестоматия по истории на България София, 1969. Т.2.

Література

1. Австро-Венгрия. Опыт многонационального государства. М., 1995.
2. Балканы в конце XIX - начале XX века. Опыт становления национальных государств и политической структуры в Юго-Восточной Европе. М., 1991.
3. Белявская И.М. А.И.Герцен и польское национально-освободительное движение 60-х гг. XIX в. М., 1954.
4. Боев Ю.О. Політика Франції на Балканах напередодні першої світової війни (1912-1913 рр.) К., 1958.

5. Болгария в XX веке: Очерки политической истории. М., 2003.
6. Воробьев Л.В. Любен Каравелов. М., 1980.
7. Воробьев Л.В. Христо Ботев. М., 1984.
8. Галкин И.С. Дипломатия европейских держав в связи с освободительным движением народов европейской Турции в 1905-1912 гг. М., 1960.
9. Грачев В.П. Балканские владения Османской империи на рубеже XVIII — XIX вв. Внутреннее положение, предпосылки национальных освобождений. М., 1990.
10. «Дранг нах Остен» и народы Центральной, Восточной и Юго-Восточной Европы, 1871-1918 гг. М., 1977.
11. Дьяков В.А. Маркс, Энгельс и польское освободительное движение. М., 1968.
12. Дьяков В.А. Славянский вопрос в общественной жизни дореволюционной России. М., 1993.
13. Дьяков В.А., Миллер И.С. Революционное движение в русской армии и восстание 1863 г. М., 1964.
14. Еремеева Г.И. Чешский радикальный демократ Йозев Вацлав Фрич. М., 1984.
15. Славич Б. История Балкан. К., 2004. Т.1.
16. Жебокрицкий В.А. Болгария во время Балканских войн 1912-1913 гг. М., 1961.
17. Зайцев В.М. Социально-сословный состав участников восстания 1863 г. Опыт статистического анализа. М., 1973.
18. Исаева О.Н. Образ царя Фердинанда в донесениях российских дипломатов // Человек на Балканах в эпоху кризисов и этнополитических столкновений XX века. СПб., 2002.
19. Кареев Н.И. Польские реформы XVIII в. СПб., 1890.
20. Косик В.М. Время разрыва. Политика России в болгарском вопросе. 1886-1894 гг. М., 1993.
21. Косик В.М. Русская политика в Болгарии, 1879-1886. М., 1991.
22. Костюшко И.И. Крестьянская реформа 1864 г. в Царстве Польском. М., 1962.
23. Кузьмин М.Н. Школа и образование в Чехословакии (конец XVIII - 30-е гг. XX в.). М., 1971.
24. Культура и общество в эпоху становления наций: (Центральная и Юго-Восточная Европа в конце XVIII - 70-х годах XIX в.). М., 1974.
25. Лещиловская И.И. Иллиризм. К истории хорватского национального Возрождения. М., 1968.
26. Лещиловская И.И. Общественно-политическая борьба в Хорватии 1848-1849. М., 1977.
27. Лилуашвили К.С. Национально-освободительная борьба болгарского народа против фанариотского ига и Россия. Тбилиси, 1978.
28. Мартыненко А.К. Русско-болгарские отношения в 1894-1902 гг. К., 1967.
29. Миско В.М. Польское восстание 1863 г. М., 1962.
30. Митрофанов П.П. Политическая деятельность Иосифа II, ее сторонники и враги. СПб., 1907.
31. Мыльников А.С. Йозеф Юнгман и его время. М., 1973.
32. Мыльников А.С. Культура чешского Возрождения. М., 1982.
33. Мыльников А.С. Павел Шафарик – выдающийся ученый-славист. М.-Л., 1963.
34. Мыльников А.С. Эпоха просвещения в Чешских землях. М., 1977.
35. Натан Ж. Болгарское национальное Возрождение. М., 1949.
36. Национальные движения в Центральной Европе. Сотрудничество и контакты (30-70-е годы XIX в.). М., 1991.
37. Никитин С.А. Очерки по истории южных славян и русско-балканских связей в 50-70-е гг. XIX в. М., 1970.
38. Обушенкова Л.А. Королевство Польское в 1815-1830 гг. Экономическое и социальное развитие. М., 1979.

39. Освободительное движение народов Австрийской империи. Возникновение и развитие, конец XVIII в. - 1849 г. М., 1980. Т. 1.
40. Освободительное движение народов Австрийской империи. Период утверждения капитализма. М., 1981. Т.2.
41. Освободительные движения югославянских народов Австро-Венгрии 1905-1914 гг. М., 1962.
42. Очерки революционных связей народов России и Польши: 1815-1917. М., 1976.
43. Павлюченко О.В. Россия и Сербия, 1888-1903. К., 1987.
44. Пашаева Н.М. Проблемное изучение славянского национального возрождения: книга как исторический источник. М., 1988-1989. Ч.1-2.
45. Писарев Ю.А. Великие державы и Балканы накануне первой мировой войны. М., 1985.
46. Польша на путях развития и утверждения капитализма. Конец XVIII – 60-е годы XIX в. М., 1984.
47. Развитие капитализма и национальные движения в славянских странах. М., 1970.
48. Ревуненков В.Г. Польское восстание 1863 г. и европейская дипломатия. Л., 1967.
49. Россия и освобождение Болгарии. М., 1982.
50. Сидельников С.М. Болгарский революционный центральный комитет (1869-1872). Харьков, 1970.
51. Столетие освобождения Болгарии от турецкого ига. М., 1978.
52. Фалькович С.М. Идеино-политическая борьба в польском освободительном движении 50-60-х гг. XIX в. М., 1975.
53. Формирование наций в Центральной и Юго-Восточной Европе. Исторические и историко-культурные аспекты. М., 1981.
54. Формирование национальных культур в странах Центральной и Юго-Восточной Европы. М., 1977.
55. Формирование национальных независимых государств на Балканах. Конец XVIII в. - 70-е гг. XIX в. М., 1986.
56. Фрейдзон В.И. Борьба хорватского народа за национальную свободу. Подъем освободительного движения в 1859-1873 гг. История, идеология, политические партии. М., 1970.
57. Фрейдзон В.И. Исторические корни и сущность югославизма XIX в. // Новая и новейшая история. 1997. №3.
58. Фрейдзон В.И. Хорватский югославизм в 30-90-е годы XIX в. // Славяноведение. 1998. №5.
59. Червенков Н.Н. Политические организации болгарского национально-освободительного движения во второй половине 50-х – 60-е гг. XIX в. Кишинев, 1982.
60. Чешская нация на заключительном этапе формирования 1850 – начало 1870-х гг. М., 1989.
61. Чорний В.П. Героическая эпопея болгарского народа (Апрельское восстание 1876 г.). Львов, 1976.

За змістовим модулем 2. Російська імперія у XIX ст. – на початку XX ст.

Джерела:

1. Александр Иванович Гучков рассказывает.- М., 1993.
2. Бородино. Документы, письма, воспоминания. – М.: Наука, 1862.
3. Брусилов А.А. Мои воспоминания. - М., 2003.
4. Бьюкенен Дж. Мемуары дипломата. - М., 1991.
5. Валуев П.А. Дневник П.А.Валуева, министра внутренних дел.Т. 1- 2. - М., 2001.

6. Верещагин В.В. На войне: Воспоминания о русско-турецкой войне 1877 г. - М., 1902.
7. Витте С.Ю. Воспоминания. Т.3. - М., 2010.
8. Восстание декабристов. Документы. – Т. XVIII. – М.: Наука, 1984.
9. Голоса из России: Сб. А.И. Герцена и Н.П. Огарева. - Кн. 1 - 9. – Вып. 1 - 4. - М., 1974-1976.
10. Государственная дума: Созывы I-III. Стенографич. отчеты. - СПб., 1906-1917.
11. Декабристы в воспоминаниях современников. – М.: Высшая школа, 1988.
12. Деникин А.И. Очерки русской смуты. Крушение власти и армии. Февраль-сентябрь 1917. - М., 1991.
13. Извольский А.П. Воспоминания. - М., 1989.
14. Керенский А.Ф. Россия на историческом повороте: Мемуары. - М., 1993.
15. Кропоткин П.А. Записки революционера. - М., 1999.
16. Лемке М.К. 250 дней в царской ставке: 25.09.1915 – 2.07.1916 г.- Пг.- 1920.
17. Мемуары декабристов. Северное общество. – М.: Наука, 1981.
18. Мемуары декабристов. Южное общество. – М.: Наука, 1982.
19. Милюков П.Н. Воспоминания (1859-1917). - М., 1990.
20. Освободительное движение и общественная мысль в России XIX в. (для семинарских и практических занятий). - М., 1991.
21. Открытый архив: справочник опубликованных документов по истории России. – М., 1999.
22. 1 марта 1881. Документы и воспоминания. – Л., 1991.
23. Революционное народничество 70-х гг. XIX в.: Сб. док. и мат. - М. - Л., 1964-1965. .
24. Реформы Александра II (сост. Чистяков О.И. Новицкая Т.Е.). - М., 1998.
25. Российские либералы: кадеты и октябристы. Документы. – М., 1996.
26. Российское законодательство X-XX веков: В 9-ти т. – М.: Юридическая литература. – Т. 5.
27. Сборник документов по истории СССР для семинарских и практических занятий: Период капитализма: Вторая половина XIX в. - М., 1975.
28. Сперанский М.М. Проекты и записки. – М. – Л.: Госполитиздат, 1961.
29. Столыпин П.А. Нам нужна великая Россия//Полн. собр. речей в Госдуме и Госсовете. 1906 - 1911.- М., 1991.
30. Утопический социализм в России. Сб. док. – М., 1997.
31. Февральская революция 1917 г. Сб. документов и материалов (сост. Шашкова О.А.). – М., 1996.
32. Хрестоматия по истории России с древнейших времен до наших дней/Сост. А.С.Орлов и др.– М., 1999
33. Хрестоматия по истории СССР. 1900-конец 1930-х гг.: Пос. для учит. - М., 1988.
34. Хрестоматия по истории СССР: 1861-1917. - М., 1970.
35. Чаадаев П.Я. Сочинения и письма. – М.: Наука, 1989.
36. Шульгин В.В. Годы. Дни. 1920. - М., 2000.

Література

1. Аврех А.Я. П.А.Столыпин и судьбы реформ в России. - М., 1991.
2. Бабенко И.М. История реформ в России (1894-1917). – М., 2000.
3. Будницкий О. Терроризм в российском освободительном движении. – М., 2000.
4. Варшавчик М.Я. Особливості політичного розвитку Росії наприкінці XIX ст. //Український історичний журнал - 1991. - № 7
5. Виноградов В.Н. Восточный вопрос в большой европейской политике. В «пороховом погребке Европы»: 1878–1914. – М., 2003
- Власов Ю. Феномен реформаторства в переломные эпохи. – М.: Изд-во МГУ, 1998.

6. Волковинець В.М., Левенець Ю.А. П.А.Столипін: життя та державна діяльність//Український історичний журнал. - 1991. - № 2,4, 8-9, 11.
7. Ганелин Р.Ш. Российское самодержавие в 1905 году: реформы и революция. - СПб., 1991.
8. Гейфман А. Революционный террор в России. 1894-1917. – М., 1997.
9. Гросул В.Я. Русский консерватизм XIX ст. Идеология и практика.– М., 2000
10. Дружинин Н.М. Социально-экономическая история России. – М.: Наука, 1987.
11. Дьяков В.А. Освободительное движение в России 1825-1861 гг. – М.: Наука, 1988.
12. Егоров Б.В. Петрашевцы. – М.: Мысль, 1988.
13. Емец В.А. Очерки внешней политики России. 1914 - 1917. - М., 1977.
14. Жилин П.А. Отечественная война 1812 года. – М.: Наука, 1988.
15. Жухрай В. Тайны царской охранки: авантюристы и провокаторы.- М., 1991
16. Зырянов П.Н. Столыпин без легенд. - М., 1991.
17. Иванов А.Е. Студенчество России конца XIX- нач. XX в. – М., 1999.
18. Игнатъев А.В. Внешняя политика России в 1905 - 1909 гг. - М., 1986.
19. Ильин В., Панарин А.С. Реформы и контрреформы в России. – М.: Изд-во МГУ, 1996.
20. Иоффе Г.З. Революция и судьба Романовых. - М., 1992.
21. История внешней политики России первой половины XIX в. – М., 1999.
22. История внешней политики России. II пол. XIX в. – М., 1997.
23. История внешней политики России. Кон. XIX – нач. XX в. – М., 1999.
24. История масонства. – М., 2001.
25. История первой мировой войны: 1914-1918. - Т. 1. - М., 1975.
26. История русско-японской войны 1904-1905 гг. - М., 1977.
27. Итенберг Б.С. Российская интеллигенция и Запад. Век XIX. – М., 1999.
28. Казьмирчук Г., Латиш Ю. Українське декабристознавство. – Київ – Черкаси, 2002.
29. Карпачев М.Д. Истоки российской революции: легенды и реальность - М., 1991.
30. Корелин А.П. Дворянство в пореформенной России: 1861-1904. - М., 1979.
31. Левандовский А.А. Время Грановского. – М., 1990.
32. Леонов М. Партия социалистов-революционеров в 1905-1907 гг.– М.,1997.
33. Литвак Б.Г. Переворот 1861 года в России: почему не реализовалась реформаторская альтернатива. - М., 1991.
34. Мироненко С.В. Самодержавие и реформы:политическая борьба в России в начале XIX в.– М,1989.
35. Миронов Б.Н. Русский город в 1740-1860 гг.: демографическое, социальное и экономическое развитие. – Л., 1990.
36. Морозов К. Партия социалистов-революционеров в 1907-1914 г.– М.,1998.
37. Народнические кружки и "хождение в народ" в 70-х годах XIX в. - М., 1985.
38. Нечкина М.В. Декабристы. – М.: Наука, 1982.
39. Нечкина М.В. День 14 декабря 1825 года. – М.: Наука, 1985.
40. Обнинский В.П. Последний самодержец. Очерк жизни и царствования императора России Николая II. - М., 1992; 2011.
41. Ольденбург С.С. Царствование императора Николая II. - М., 1998; 2012.
42. Пирумова Н.А. Александр Герцен. – М.: Мысль, 1989.
43. Плимак Е.Г. Драма российских реформ и революций (сравнительно-политический анализ). – М., 2000.
44. Пресняков А.Е. Российские самодержцы. - М., 1990.
45. Проблемы социально-экономической истории России. – СПб, 1991.
46. Пыпин А.Н. Общественное движение в России при Александре I. – СПб., 1871.
47. Радциг Е.С. Николай II в воспоминания приближенных // Новая и новейшая история. – 1999. - № 2.
48. Российская дипломатия в портретах. - М., 1992.

49. Российские реформаторы 19-нач. 20 в. – М., 1995.
50. Российские реформаторы XIX – начала XX в. – М.: Наука, 1995.
51. Российские самодержцы. 1801-1917. - М., 2006.
52. Рудницкая Е.Л. П.Ткачев: русский бланкизм//История СССР, 1991.- №3.
53. Русский либерализм: исторические судьбы и перспективы. – М., 1999.
54. Русско-турецкая война 1877-1878 гг. - М., 1977.
55. Рызванов Р.З. Дело имама Шамиля. – Махачкала, 1992.
56. Соловьев Ю.Б. Самодержавие и дворянское общество в 1907-1914 гг. - М.,1990.
57. Соловьева А.И. Промышленная революция в России в XIX в. – М.: Наука, 1990.
58. Спирин Л.М. Россия. 1917 г. Из истории борьбы политических партий.- М.,1987.
59. Такман Б. Первый блицкриг. Август 1914 г. – М., 1999.
60. Тарле Е.В. Крымская война. – В 2-х тт. – М. – Л., 1950.
61. Гарновский К.Н. Социально-экономическая история России: начало XX века. - М., 1990.
62. Тютюкин С.В. Плеханов Г.В.: Судьба русского марксиста. – М., 1997.
63. Тютюкин С.В., Шелохаев В.В. Марксисты и русская революция. – М., 1996.
64. Уткин А.И. Россия и Запад: история цивилизаций. – М., 2000.
65. Федоров В.А. Декабристы и их время. – М.: Изд-во МГУ, 1992.
66. Хевролина В.М. История внешней политики России второй половины XIX в. – М., 2000.
67. Херш Элизабет. Николай II. – М., 1998.
68. Цимбаев Н.И. Славянофильство. – М.: Наука, 1986.
69. Черкасов П.П. История внешней политики России. Вторая половина XIX в. - М., 1997.
70. Чернуха В.Г. Внутренняя политика царизма с середины 50-х до начала 80-х гг. XIX в. - Л., 1978.
71. Шанин Т. Революция как момент истины. Россия в 1905-1907 гг.; 1917-1922 гг. Пер. с англ. – М., 1997.
72. Шацилло К.Ф. От Портсмутского мира к Первой мировой войне. Генералы и политика.- М., 2000.
73. Шацилло К.Ф. Первая революция в России 1905-1907. - М., 1985.
74. Эйдельман Н.Я. “Революция сверху” в России. – М.: Книга, 1989.
75. Янов А.Л. Россия против России. Очерки истории русского национализма 1825-1921 гг. – М., 1999.

16. Електронні інформаційні ресурси

1. Исторические источники в Интернете // www.hist.msu.ru/ER/sources.htm
2. 100 главных документов российской истории на одном сайте
<https://newtonew.com/web/100-glavnyh-dokumentov-rossijskoj-istorii-na-odnom-sajte>
3. hrono.ru > ИСТОРИЧЕСКИЕ ИСТОЧНИКИ
4. <http://elbooka.com/raznaja-literatura/kniga-uchebnik/14454-g-matveev-istoriya-yuzhnyh-i-zapadnyh-slavyan-tom-1-2-srednie-veka-i-novoe-vremya-noveyshee-vremya.html>
5. <http://norse.ulver.com/articles/jackson/islsagi/index.html>
6. <http://ulfdalir.ru/literature/3051>
7. <http://www.inslav.ru/index.php>
8. <http://www.iskunstvo.info/history/fourth.htm>
9. <http://www.iskunstvo.info/history/third.htm>
10. <https://www.livelib.ru/.../708773-drevnejshie-istochniki-po-istorii-vostochnoj-evropy>
11. Электронная библиотека исторического факультета МГУ им. М.В.Ломоносова // www.hist.msu.ru/ER/Etext/

Змістовний модуль 1.
Західні та південні слов'яни у XIX ст. – напочатку XX ст.

**Тема 1. Визвольна боротьба польського народу
в останній третині XVIII – першій половині XIX ст.**

1. Польша в останній третині XVIII ст. Спроби реформ та їх наслідки. Повстання під проводом Тадеуша Костюшко.
2. Передумови та причини повстання 1830-1831 рр. Характер та рушійні сили.
3. Політичні течії у національно-визвольному русі Польщі в 1831-1862 рр.
4. Повстання 1863-1864 рр. Причини, характер, рушійні сили, наслідки.

Джерела

1. Избранные произведения прогрессивных польских мыслителей. М.-Л., 1956-1958. Т.1-3.
2. Восстание 1863 г. и русско-польские революционные связи 60-х гг.: Сб. статей и материалов. М., 1960.
3. Крестьяне и крестьянский вопрос в восстании 1863 г. Материалы и документы. М., 1962.
4. Хрестоматия памятников феодального государства и права. М., 1961. С.788-798.
5. Хрестоматия по истории международных отношений. Вып.1. М., 1963. С.33-36, 65-67, 75-77.
6. Хрестоматия по истории южных и западных славян. Минск, 1989. Т.2. С.70-72, 81-85, 100-104.
7. Хрестоматия по новой истории. М., 1965. Т.1. С.353-367; Т.2. С.271-285.

Література

8. Белявская И.М. А.И.Герцен и польское национально-освободительное движение 60-х гг. XIX в. М., 1954.
9. Дьяков В.А. Маркс, Энгельс и польское освободительное движение. М., 1968.
10. Дьяков В.А., Миллер И.С. Революционное движение в русской армии и восстание 1863 г. М., 1964.
11. Зайцев В.М. Социально-сословный состав участников восстания 1863 г. Опыт статистического анализа. М., 1973.
12. Кареев Н.И. Польские реформы XVIII в. СПб., 1890.
13. Костюшко И.И. Крестьянская реформа 1864 г. в Царстве Польском. М., 1962.
14. Миско В.М. Польское восстание 1863 г. М., 1962.
15. Национальные движения в Центральной Европе. Сотрудничество и контакты (30-70-е годы XIX в.). М., 1991.
16. Обушенкова Л.А. Королевство Польское в 1815-1830 гг. Экономическое и социальное развитие. М., 1979.
17. Очерки революционных связей народов России и Польши: 1815-1917. М., 1976.
18. Польша на путях развития и утверждения капитализма. Конец XVIII – 60-е годы XIX в. М., 1984.
19. Развитие капитализма и национальные движения в славянских странах. М., 1970.
20. Ревуненков В.Г. Польское восстание 1863 г. и европейская дипломатия. Л., 1967.
21. Фалькович С.М. Идеино-политическая борьба в польском освободительном движении 50-60-х гг. XIX в. М., 1975.
22. Формирование наций в странах Центральной и Юго-Восточной Европы. М., 1981.
23. Формирование национальных культур в странах Центральной и Юго-Восточной Европы. М., 1977.

Тема 2.

Національне Відродження у слов'ян Австрійської імперії

1. Просвітницький абсолютизм в Австрійській імперії: специфіка політики в слов'янських землях.
2. Етапи та особливості чеського національного відродження.
3. Пошук ідентичності південними слов'янами: сербське відродження та іллірійський рух.
4. Революція 1848-1849 рр., її соціальні та ідейні наслідки (австрославизм і югославизм).

Джерела

1. Конституции и законодательные акты буржуазных государств XVIII-XIX в. М., 1957.
2. Хрестоматия по истории южных и западных славян. Минск, 1989. Т.2. С.32-41, 46-56, 104-105, 173-183.
3. Хрестоматия по новой истории. М., 1965. Т.1. С.179-181; Т.2. С.177-185.

Література

4. Австро-Венгрия. Опыт многонационального государства. М., 1995.
5. Еремеева Г.И. Чешский радикальный демократ Йозев Вацлав Фрич. М., 1984.
6. Кузьмин М.Н. Школа и образование в Чехословакии (конец XVIII - 30-е гг. XX в.). М., 1971.
7. Культура и общество в эпоху становления наций: (Центральная и Юго-Восточная Европа в конце XVIII - 70-х годах XIX в.). М., 1974.
8. Лециловская И.И. Иллиризм. К истории хорватского национального Возрождения. М., 1968.
9. Лециловская И.И. Общественно-политическая борьба в Хорватии 1848-1849. М., 1977.
10. Митрофанов П.П. Политическая деятельность Иосифа II, ее сторонники и враги. СПб., 1907.
11. Мыльников А.С. Йозеф Юнгман и его время. М., 1973.
12. Мыльников А.С. Культура чешского Возрождения. М., 1982.
13. Мыльников А.С. Павел Шафарик – выдающийся ученый-славист. М.-Л., 1963.
14. Мыльников А.С. Эпоха просвещения в Чешских землях. М., 1977.
15. Освободительное движение народов Австрийской империи. Возникновение и развитие, конец XVIII в. - 1849 г. М., 1980. Т. 1.
16. Освободительное движение народов Австрийской империи. Период утверждения капитализма. М., 1981. Т.2.
17. Пашаева Н.М. Проблемное изучение славянского национального возрождения: книга как исторический источник. М., 1988-1989. Ч.1-2.
18. Развитие капитализма и национальные движения в славянских странах. М., 1970.
19. Чешская нация на заключительном этапе формирования 1850 – начало 1870-х гг. М., 1989.
20. Формирование наций в Центральной и Юго-Восточной Европе. Исторические и историко-культурные аспекты. М., 1981.
21. Формирование национальных культур в странах Центральной и Юго-Восточной Европы. М., 1977.
22. Фрейдзон В.И. Борьба хорватского народа за национальную свободу. Подъем освободительного движения в 1859-1873 гг. История, идеология, политические партии. М., 1970.
23. Фрейдзон В.И. Исторические корни и сущность югославизма XIX в. // Новая и новейшая история. 1997. №3.

24. Фрейдзон В.И. Хорватский югославизм в 30-90-е годы XIX в. // Славяноведение. 1998. №5.

Тема 3.

Болгарське національне Відродження

1. Положення Болгарії у складі Османської імперії наприкінці XVIII - початку XIX ст. Передумови національного Відродження.
2. Етапи болгарського національного Відродження: особливості, досягнення. Боротьба за самостійність болгарської церкви (кінець XVIII - перша пол. XIX ст.).
3. Формування ідеології та організаційне оформлення напрямків національно-визвольного руху. Болгарська еміграція в Росії.
4. Створення незалежної Болгарії. Сан-Стефанська угода та Берлінський трактат. Тирнівська конституція.

Джерела

1. Ботев Х. Избранное. М., 1976.
2. Избранные произведения болгарских революционных демократов. М., 1989.
3. Конституции и законодательные акты буржуазных государств XVIII-XIX вв. М., 1957.
4. Освобождение Болгарии от турецкого ига: Документы. М., 1961-1967. Т.1-3.
5. Паисий Хилендарски История славенобългарска. (любое издание).
6. Родник златоструйный. Памятники болгарской литературы IX-XVIII вв. М., 1990. С.169-172, 224-236.
7. Сборник договоров России с другими государствами. Б.м., 1952. С.144-210.
8. Хрестоматия по истории южных и западных славян. Минск, 1987. Т.2. С.8-24, 90-92, 117-137.
9. Хрестоматия по новой истории. М., 1965. Т.1. С.379-380; Т.2. С.286-294.
10. Хрестоматия по истории на България София, 1969. Т.2.

Література

11. Воробьев Л.В. Любен Каравелов. М., 1980.
12. Воробьев Л.В. Христо Ботев. М., 1984.
13. Славич Б. История Балкан. К., 2004. Т.1.
14. Косик В.М. Русская политика в Болгарии, 1879-1886. М., 1991.
15. Грачев В.П. Балканские владения Османской империи на рубеже XVIII — XIX вв. Внутреннее положение, предпосылки национальных освобождений. М., 1990.
16. Дьяков В.А. Славянский вопрос в общественной жизни дореволюционной России. М., 1993.
17. Культура и общество в эпоху становления наций: (Центральная и Юго-Восточная Европа в конце XVIII - 70-х годах XIX в.). М., 1974.
18. Лилуашвили К.С. Национально-освободительная борьба болгарского народа против фанариотского ига и Россия. Тбилиси, 1978.
19. Натан Ж. Болгарское национальное Возрождение. М., 1949.
20. Никитин С.А. Очерки по истории южных славян и русско-балканских связей в 50-70-е гг. XIX в. М., 1970.
21. Развитие капитализма и национальные движения в славянских странах. М., 1970.
22. Россия и освобождение Болгарии. М., 1982.
23. 100летие освобождения Болгарии от турецкого ига. М., 1978.
24. Сидельников С.М. Болгарский революционный центральный комитет (1869-1872). Харьков, 1970.
25. Формирование наций в Центральной и Юго-Восточной Европе. Исторические и историко-культурные аспекты. М., 1981.

26. Червенков Н.Н. Политические организации болгарского национально-освободительного движения во второй половине 50-х – 60-е гг. XIX в. Кишинев, 1982.
27. Чорний В.П. Героическая эпопея болгарского народа (Апрельское восстание 1876 г.). Львов, 1976.
28. Формирование наций в Центральной и Юго-Восточной Европе. М., 1981.
29. Формирование национальных культур в странах Центральной и Юго-Восточной Европы. М., 1977.
30. Формирование национальных независимых государств на Балканах. Конец XVIII в. - 70-е гг. XIX в. М., 1986.

Тема 4.

Міжнародні відносини на Балканах наприкінці XIX - на початку XX ст.

1. Специфіка національно-визвольної боротьби південних слов'ян на зламі століть.
2. Зовнішня політика на Балканах після Берлінського конгресу.
3. Політика великих європейських держав на Балканах.
4. Утворення Балканського союзу.
5. Боснійська криза 1908-1909 рр. Балканські війни 1912-1913 рр. та їх наслідки.

Джерела

1. Внешняя политика России и начала XX века. Документы российского МИДа. Серия 1, 2. М., 1960-1985.
2. Гешов И.Е. Балканский союз. Воспоминания и документы. Пгт., 1915.
3. Мамонтов Н.П. С болгарскими войсками от Балкан до Чатаджиджи. М., 1913.
4. Международные отношения в эпоху империализма: Документы из архивов царского и временного правительств. Серия 2. М., Л., 1934-1938.
5. Павлович П. Авантюры русского царизма в Болгарии. Сборник документов. М., 1935.
6. Пиленко А. Около болгарской войны. СПб., 1913.
7. Сазонов С.Д. Воспоминания. М., 1991.
8. Сборник договоров России с другими государствами. Б.м., 1952. С.458-463.
9. Хрестоматия по истории международных отношений. Вып.1. М., 1963. С.267-281.
10. Хрестоматия по истории южных и западных славян. Минск, 1987. Т.2. С.216-221.

Література

11. Балканы в конце XIX - начале XX века. Опыт становления национальных государств и политической структуры в Юго-Восточной Европе. М., 1991.
12. Боев Ю.О. Політика Франції на Балканах напередодні першої світової війни (1912-1913 рр.) К., 1958.
13. Болгария в XX веке: Очерки политической истории. М., 2003.
14. Галкин И.С. Дипломатия европейских держав в связи с освободительным движением народов европейской Турции в 1905-1912 гг. М., 1960.
15. «Дранг нах Остен» и народы Центральной, Восточной и Юго-Восточной Европы, 1871-1918 гг. М., 1977.
16. Дьяков В.А. Славянский вопрос в общественной жизни дореволюционной России. М., 1993.
17. Жебокрицкий В.А. Болгария во время Балканских войн 1912-1913 гг. М., 1961.
18. Косик В.М. Время разрыва. Политика России в болгарском вопросе. 1886-1894 гг. М., 1993.
19. Косик В.М. Русская политика в Болгарии, 1879-1886. М., 1991.
20. Мартыненко А.К. Русско-болгарские отношения в 1894-1902 гг. К., 1967.
21. Павлюченко О.В. Россия и Сербия, 1888-1903. К., 1987.

22. Писарев Ю.А. Великие державы и Балканы накануне первой мировой войны. М., 1985.
23. Освободительные движения югославянских народов Австро-Венгрии 1905-1914 гг. М., 1962.
24. Исаева О.Н. Образ царя Фердинанда в донесениях российских дипломатов // Человек на Балканах в эпоху кризисов и этнополитических столкновений XX века. СПб., 2002.

Змістовий модуль 2. Російська імперія у XIX ст. – на початку XX ст.

Тема 1. Суспільно-політичний та революційний рух у Російській імперії у I половині XIX ст.

Заняття 1. Рух декабристів

1. Формування поглядів декабристів.
2. Становлення і діяльність перших декабристських організацій:
3. Виникнення і діяльність Південного і Північного товариства декабристів.
4. Конституційні проекти декабристів:
  - а) Конституція Н. Муравйова; б) “Руська правда” П. Пестеля.
5. Повстання на Сенатській площі в Петербурзі 14 грудня 1825 року.
6. Повстання Чернігівського полку в Україні.

Джерела

1. Горбачевский И.И. Записки и письма декабриста И.И.Горбачевского. – М.: Госполитиздат, 1963.
2. Материалы по истории СССР для семинарских и практических занятий.
3. М.: Высшая школа, 1991. – С. 56-74.
4. Декабристы в воспоминаниях современников. – М.: Высшая школа, 1988.
5. Материалы по истории СССР для семинарских и практических занятий. – М.: Высшая школа, 1991. – С. 84-134.
6. Мемуары декабристов. Северное общество. – М.: Наука, 1981.
7. Мемуары декабристов. Южное общество. – М.: Наука, 1982.

Література

1. Власов Ю. Феномен реформаторства в переломные эпохи. – М: Изд-во МГУ, 1998.
2. Гордин Я. События и люди 14 декабря. Хроника. – М.: Изд-во МГУ, 1985.
3. Ильин В., Панарин А. Реформы и контрреформы в России. – М.: Изд-во МГУ, 1996.
4. Казьмирчук Г., Сілкін А. Концепція майбутнього державного устрою України в програмних документах декабристів //Розбудова держави. – 1999. – № 2.
5. Минаева Н.В. Правительственный конституционализм и передовое общественное мнение России в начале XIX в. – Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1982.
6. Мироненко С.В. Самодержавие и реформы: политическая борьба в России в начале XIX в. – М.: Наука, 1989.
7. Нечкина М.В. Декабристы. – М.: Наука, 1985.
8. Нечкина М.В. День 14 декабря. – М.: Наука, 1985.
9. Сафонов М.М. Проблема реформ в правительственной политике России на рубеже XVIII-XIX вв. – М.: Наука, 1988.
10. Серков А.И. Из истории русского масонства: ложа Трех добродетелей и декабристы // Вестник Московского университета. – Сер. 8. История.– 1988. – № 5.
11. Федоров В.А. Декабристы и их время. – М.: Изд-во МГУ, 1992.

Заняття 2 Суспільна думка в Росії в II чверті XIX ст.

1. П.Я. Чаадаєв і його “філософічні листи”.
2. Становлення філософських, історичних і соціально-політичних поглядів західників. Т.М. Грановський.
3. Формування філософською, історичною і соціально-політичною концепції слов'янофілів; їх політична програма. О. Хомяков, К. Аксаков, І. Кирєєвський.
4. Становлення радикального руху в суспільному житті Росії. Ідейні переконання О.І. Герцена, М.П. Огарьова, М.Г. Чернишевського.
5. Гурток петрашевців: ідейні основи і діяльність.
6. Розробка О.І. Герценом і М.Г. Чернишевським теорії російського общинного соціалізму.

Джерела

1. Воспоминания Б.Н.Чичерина. – М.: Изд-во МГУ, 1991.
2. Записки А.И. Кошелева. – М.: Изд-во МГУ, 1991.
3. Материалы по истории СССР для семинарской и практической занятий. – М.: Высшая школа, 1991. – С. 143-167; 179-194; 203-220, 235-252.
4. Русское общество 30-х годов XIX в. Люди и идеи. Мемуары современников. – М.: Наука, 1989.
5. Хомяков А.С. О старом и новом. – М.: Наука, 1988.
6. Чаадаев П.Я. Сочинения и письма. – М.: Наука, 1989.

Література

1. Возный А.Ф. Петрашевский и царская тайная полиция. К.: Наукова думка, 1985.
2. Дмитриев С.С. Славянофильство и утопический социализм // Вопросы истории. – 1993. – № 5.
3. Егоров Б.Ф. Петрашевцы. – Л.: Наука, 1988.
4. Каменский Е.А. Т.Н. Грановский. – М.: Наука, 1986.
5. Капустина Т.А. Николай I // Вопросы истории. – 1993. – № 11-12.
6. Колпин С.С. Николай Огарев. – Саранск, 1982.
7. Курилова А.С. Виссарион Белинский. – М.: Мысль, 1985.
8. Пирумова А.Н. Александр Герцен. – М.: Наука, 1989.
9. Сидоркина М.А. Т.Н. Грановский и образование московского кружка западников // Вестник Московского университета. – Серия 8. – История. 1995. – № 1.
10. Цимбаев Н.И. Славянофильство. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1986.

Тема 2. Зовнішня політика Росії у першій половині XIX ст.

1. Міжнародне становище Росії на початку XIX ст. Російсько-шведська війна. Боротьба проти Наполеона. Закордонні походи 1813-14 рр.
2. Віденський конгрес. Утворення Священного союзу. Посилення реакції у Європі. Російська дипломатія на міжнародних європейських конгресах.
3. Східне питання у зовнішній політиці Росії I половини XIX ст. Народи Кавказу в I половині XIX ст.
4. Російський царизм і європейський визвольний рух у II чверті XIX ст.
5. Росія напередодні та у роки Кримської (Східної) війни.

Джерела

- Богданович М.И. Восточная война 1853-1856 гг. В 3-х томах. – СПб, 1877.
 Бородино. Документы, письма, воспоминания. – М.: Наука, 1862.
 Давыдов Д.В. Сочинения. – М., 1982.
 Кутузов М.И. Письма, записки. – М., 1989.
 Сборник документов по истории СССР для семинарских и практических занятий: Период капитализма: Вторая половина XIX в. - М., 1975.

Хрестоматия по истории России с древнейших времен до наших дней/Сост. А.С.Орлов и др.– М., 1999

Література

1. Абаляхин В.В., Дунаевский В.А. 1812 год на перекрестке мнений советских историков. – М., 1990.
2. Восточный вопрос во внешней политике России: Конец XVIII – начало XX века. – М., 1978
3. Жилин П.А. Отечественная война 1812 года. – М., 1988.
4. Жилин П.А. Роль русской армии в освобождении Западной Европы от наполеоновского ига. – М.: Мысль, 1988.
5. История внешней политики России первой половины XIX в. – М., 1999.
6. История внешней политики России. Первая половина XIX века (от войн России против Наполеона до Парижского мира 1856 г.).- М., 1995.
7. Костяшов Ю.В., Кузнецов А.А., Сергеев В.В., Чумаков А.Д. Восточный вопрос в международных отношениях во второй половине XVIII– начале XX в. – Калининград, 1997
8. Орлик О.В. Россия в международных отношениях. 1815-1829. – М., 1998.
9. Манфред А.З. Наполеон Бонапарт. – М., 1972.
10. Покровский М.Н. Дипломатия и войны царской России в XIX в. – М., 1923
11. Российская дипломатия в портретах. - М., 1992.
12. Рызванов Р.З. Дело имама Шамиля. – Махачкала, 1992.
13. Тарле Е.В. Крымская война. – В 2-х тт. – М. – Л., 1950.
14. Тарле Е.В. Наполеон. – М., 1975.
15. Тартаковский А.Р. Неразгаданный Барклай: легенды и быль 1812 г. – М.,1996.
16. Троицкий Н.А. Отечественная война 1812 года: история темы. – Саратов, 1991.
17. Чихачев П. А. Великие державы и Восточный вопрос. – М., 1970.

Тема 3. Буржуазні реформи 60-70-х років XIX ст. Особливості пореформеного розвитку Російської імперії.

1. Основні напрямки та етапи внутрішньої політики російського уряду II половини XIX ст. Імператор Олександр II.
2. Етапи підготовки реформи скасування кріпосного права. Характеристика основних проектів.
3. Основні положення та зміст реформи 1861 р. Історичне значення.
4. Реорганізація місцевого управління: земська (1864 р.), міська (1870 р.) реформи, основні зміни системи управління на місцях.
5. Судова реформа: підготовка, принципові зміни, обмежений характер реформи.
6. Військова реформа, значення закону 1874 р. про всестанову військову повинність.
7. Реформи у сфері освіти. Політика уряду щодо преси, друку.
8. Історичне значення реформ, особливості соціально-економічного розвитку Росії у пореформений час.

Джерела

1. Крестьянская реформа в России 1861 года: Сб. законодательных актов. – М., 1954.
2. Реформы Александра II. Сб. док./Сост. Чистяков О.И., Новицкая Т.Е. – М., 1998.
3. Сборник документов по истории СССР для семинарских и практических занятий: Период капитализма: Вторая половина XIX в. – М., 1975.
4. Хрестоматия по истории СССР: 1861-1917. – М., 1997.

Література:

1. Герасименко Г.А. Земское самоуправление в России. – М.,1990.
2. Гросул В.Я. Русский консерватизм XIX в. Идеология и практика.– М., 2000.
3. Дружинин Н.М. Русская деревня на переломе: 1861-1880. – М., 1978.
4. Зайончковский П.А. Отмена крепостного права в России. – М., 1968.
5. Захарова Л.Г. Самодержавие и реформы 1861-1874 гг.//История Отечества: люди, идеи, решения. Очерки истории России IX – начала XX вв. – М., 1991. – С. 293-325.
6. Литвак Б.Г. Переворот 1861 года в России: почему не реализовалась реформаторская альтернатива. – М., 1991.
7. Рындзюнский П.Г. Утверждение капитализма в России. – М., 1978.
8. Твардовская В.А. Идеология пореформенного самодержавия. – М., 1978.
9. Чернуха В.Г. Внутренняя политика царизма с середины 50-х – до начала 80-х гг. XIX в. – Л., 1978.

Тема 4. Ліберальна думка та революційний рух у II половині XIX ст.

1. Причини та основні прояви пошвавлення суспільно-політичного руху. Ліберали, консерватори, радикали.
1. Зріст демократичного та селянського руху у 1860-ті рр. „60-десятники.”
2. Революційне народництво 70-х років XIX ст.: соціальне коріння, ідеологічна доктрина, основні напрями. Розкол народницького руху.
3. Робітничий рух. Перші робітничі політичні організації в Росії. Утворення російської секції I Інтернаціоналу.
4. Політична ситуація на межі 1870 -1880-х рр. Урядова реакція 80-90-х рр. XIX ст.
5. Зародження марксизму у Росії, перші марксистські гуртки, „Союз боротьби за звільнення робітничого класу”.

Джерела

1. Голоса из России: Сб. А.И. Герцена и Н.П. Огарева. Кн. 1-9. Вып. 1-4. – М.,1974-76.
2. Лавров П.Л. Философия и социология. Т. 1- 2. – М.,1965.
3. Освободительное движение и общественная мысль в России XIX в. (для семинарских и практических занятий). – М., 1991.
4. 1 марта 1881. Документы и воспоминания. – Л., 1991.
5. Революционное народничество 70-х гг. XIX в.: Сб. документов и материалов. Т.1-2. – М.-Л., 1964-1965.
6. Утопический социализм в России. Сб. док. – М., 1985.
7. Фигнер В.И. Запечатленный труд: Воспоминания. Т. 1-2. – М., 1964.

Література

1. Будницкий О. Терроризм в российском освободительном движении. – М., 2000.
2. Гейфман А. Революционный террор в России. 1894-1917. – М., 1997.
3. Жухрай В. Тайны царской охранки: авантюристы и провокаторы. – М., 1991
4. Итенберг Б.С. Российская интеллигенция и Запад. Век XIX.– М.,1999.
5. Русский либерализм: исторические судьбы и перспективы. – М., 1999.
6. Троицкий Н.А. Безумство храбрых. Русские революционеры и карательная политика царизма. 1866-1882. – М., 1978.
7. Тютюкин С.В. Плеханов Г.В.: Судьба русского марксиста. – М., 1997.
8. Щипанов И.Я. Философия и социология русского народничества. – М., 1983.

Тема 5. Росія на початку XX ст. Революція 1905-1907 рр.

1. Соціально-економічний розвиток Росії на початку ХХ ст.
2. Політична ситуація в Росії, робітничий рух, політичні страйки. Видатні керівники революційного та ліберального руху.
3. Початок революції, її етапи, своєрідність. „Поліцейський соціалізм”.
4. Найвищий етап революції. Маніфест 17 жовтня. Зміни в політичній системі, поява нових партій (кадети, октябристи, чорносотенці).
5. I-II Державна Дума: політичний склад, діяльність. Реформи П.А. Столипіна.
6. Відступ революції. Причини поразки та історичне значення Першої російської революції.

Джерела

1. Валуев П.А. Дневник П.А.Валуева, министра внутренних дел. Т. 1-2. – М., 1961.
2. Витте С.Ю. Воспоминания. Т.3. – М., 2010.
3. Государственная дума: Созывы I-III. Стенографические отчеты. – СПб., 1906-1917.
4. Российские либералы: кадеты и октябристы. Сб. док. – М., 1996.
5. Столыпин П.А. Нам нужна великая Россия ...//Полн. собр. речей в Государственной Думе и Госсовете. 1906 - 1911. – М., 1991.
6. Съезды и конференции конституционно-демократической партии. В 3-х тт. (1905-1917 гг.). – М., 1997-2000.
7. Хрестоматия по истории СССР: 1861-1917. – М., 1970.
8. Хрестоматия по истории СССР. 1900-конец 1930-х гг.: Пос. для учителей. – М., 1988.

Література.

1. Аврех А.Я. П.А.Столыпин и судьбы реформ в России. – М., 1991.
2. Ананьч Б.В., Ганелин Р.Ш. Витте С.Ю.//Вопросы истории,1990, №11.
3. Анфимов А.М. Тень Столыпина над Россией//История СССР, 1991, №4.
4. Ганелин Р.Ш. Российское самодержавие в 1905 г.: реформы и революция. – СПб., 1991.
5. Зырянов П.Н. Столыпин без легенд. – М., 1991.
6. Карпачев М.Д. Истоки российской революции: легенды и реальность. – М., 1991.
7. Киселев И.Н., Корелин А.П., Шелохаев В.В. Политические партии России в 1905-1907 гг.: численность, состав, размещение//История СССР, 1990, №4.
8. Леонов М. Партия социалистов-революционеров в 1905-1907 гг. – М., 1997.
9. Плимак Е.Г. Драма российских реформ и революций. – М., 2000.
10. Шацилло К.Ф. Первая революция в России 1905-1907. – М., 1985.

Тема 6.

Третьочервнева монархія (1907-16 рр.). Лютнева революція 1917 р.

1. Третьочервнева монархія (1907-16 рр.) Основні напрямки внутрішньої політики в Росії у міжреволюційний період.
2. Початок Лютневої буржуазно-демократичної революції 1917 р. Класи та партії в революції.
3. Повалення царизму. Підписання Маніфесту про зречення від влади.
4. Двовладдя. Тимчасовий уряд, Ради робітничих, селянських та солдатських депутатів.
5. Характер, завдання, історичне значення революції. Проблеми періодизації революційних подій 1917 р., оцінка у історіографії.

Джерела

1. Государственная дума: Созывы I-III. Стенографические отчеты. – СПб., 1906-1917.
2. Керенский А.Ф. Россия на историческом повороте: Мемуары. – М., 1993.

3. Миллюков П.Н. Воспоминания (1859-1917). – М., 1990.
4. Российские либералы: кадеты и октябристы. Документы. – М., 1996.
5. Страна гибнет сегодня. Воспоминания о Февральской революции 1917 г. – М., 1991.
6. Хрестоматия по истории СССР: 1861-1917. – М., 1970.
7. Февральская революция 1917 г. Сб. документов и материалов. – М., 1996.

Література:

8. Аврех А.Я. П.А.Столыпин и судьбы реформ в России. – М., 1991.
9. Думова Н.Г. Кадетская партия в период первой мировой войны и Февральской революции. – М., 1988.
10. Иоффе Г.З. Революция и судьба Романовых. – М., 1992.
11. Морозов К. Партия социалистов-революционеров в 1907-1914гг. – М., 1998.
12. Пушкарева И.М. Февральская буржуазно-демократическая революция 1917 г. в России. – М., 1982.
13. Спириин Л.М. Россия, 1917 год. Из истории борьбы политических партий. – М., 1987.
14. Хереш Элизабет. Николай II. – М., 1998.
15. Шанин Т. Революция как момент истины. Россия в 1905-1907 гг. 1917-1922 гг. Пер. с англ. – М., 1997.
16. Шепелев Л.Е. Царизм и буржуазия в 1904-1914 гг. – Л., 1987.

Тема 7. Зовнішня політика Росії у II половині XIX ст.-1917 р.

1. Міжнародний стан та завдання зовнішньої політики Росії в середині XIX ст. Військово-політичні наслідки Кримської війни.
2. Зовнішня політика Росії у 70-90-ті роки XIX ст.
3. Міжнародне становище Росії на початку XX ст., основні напрямки та завдання її зовнішньої політики. Російсько-японська війна.
4. Основні вектори зовнішньої політики в 1906-1914 рр. Приєднання Росії до Антанти. Балканські кризи 1908-1913 рр.
5. Росія в роки Першої світової війни (серпень 1914 - лютий 1917 р.)

Джерела

1. Извольский А.П. Воспоминания. – М., 1989.
2. Освобождение Болгарии от турецкого ига: Документы. Т. 1-2. – М., 1961-1967.
3. Палеолог Морис. Царская Россия во время мировой войны. – М., 1991.
4. Росія – СРСР у спогадах сучасників (від початку XX ст. до Великої Вітчизняної війни). У 2 кн. Кн.1. Хрестоматія/Укл., підгот. текстів спогадів, авт. передмови і коментарів О.І. Войтович. - Одеса, 2004.
5. Сазонов С.Д. Воспоминания. – М., 1991.

Література

1. История внешней политики России II пол. XIX в. – М., 1997.
2. История внешней политики России. Кон. XIX – нач. XX в. – М., 1999.
3. История первой мировой войны: 1914-1918. Т. 1. – М., 1975.
4. История русско-японской войны 1904-1905 гг. – М., 1977.
5. Русско-турецкая война 1877-1878 гг. – М., 1977.
6. Контева О.Е. История внешней политики России XX в.: учеб. пос. – Барнаул, 2011.
7. Такман Б. Первый блицкриг. Август 1914 г. – М., 1999.
8. Хевролина В.М. История внешней политики России II половины XIX в. – М., 2000.

9. Черкасов П.П. История внешней политики России. II половина XIX в. – М., 1997.
10. Шацлло К.Ф. От Портсмутского мира к Первой мировой войне. Генералы и политика. – М., 2000.